

10001 - خانواده در اسلام چه جایگاهی دارد؟

سوال

جایگاه خانواده در اسلام چیست؟ مرد و زن و کودکان چه نقشی دارند؟ نقش اسلام در ساختن خانواده و ساماندهی و حمایت از آن چیست؟

خلاصه‌ی پاسخ

خانواده در اسلام جایگاه بسیار والایی دارد و این با نگاه به توجه اسلام به ترسیخ و پایدارسازی خانواده و محافظت از آن در برابر عوامل آسیب زننده و حفظ یکپارچگی خانواده و اعطای نقشی مهم در زندگی هر فرد قابل مشاهده است. پاسخ مفصل را ببینید.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

پیش از شناخت جایگاه خانواده در اسلام و نقش اسلام در بنای خانواده و ساماندهی و حمایت از آن باید بدانیم که خانواده پیش از اسلام و نزد غرب در این دوران چه وضعیتی دارد.

جایگاه خانواده پیش از اسلام

خانواده پیش از اسلام بر اساس ظلم و حق‌خوری استوار بود. همه چیز در اختیار مردان بود و زن یا دختر مورد ظلم و تحقیر بودند. یکی از مثال‌هایش آن است که اگر مردی می‌مرد و زنی به جا می‌گذاشت آن زن حق پسرش بود که از زنی دیگر به دنیا آمده بود و با او ازدواج می‌کرد و در اختیارش قرار می‌گرفت یا اینکه او را از ازدواج با مردی دیگر منع می‌کرد و تنها مردان و پسران بودند که ارث می‌بردند اما زنان و کودکان بهره‌ای از ارث نداشتند.

نگاه به زن - مادر بود یا دختر یا خواهر - نگاهی همراه با عار و ننگ بود زیرا ممکن بود که آن زن به اسارت برود و این باعث ننگ خاندان او شود، برای همین برخی از مردان دختران خود را در خردسالی زنده به گور می‌کردند، از این رو الله تعالی می‌فرماید:

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ * يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي

التَّرَابِ إِلَّا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ [نحل: ۵۸]

(و هرگاه یکی از آنان را به دختر مژده دهند چهره‌اش سیاه می‌گردد در حالی که خشم [و اندوه] خود را فرو می‌خورد * از بدی آنچه به او بشارت داده شده از قبیله [خود] روی می‌پوشاند؛ آیا او را با خواری نگه دارد یا در خاک پنهانش کند؟ وه چه بد داوری می‌کنند).

خانواده به مفهوم بزرگش - یعنی قبیله - نیز بر اساس یاری متقابل استوار بود حتی یاری بر ظلم، اما چون اسلام آمد همه این‌ها را از بین برد و عدل را استوار کرد و حق هر صاحب حق را داد، حتی حق طفل شیرخوار، و بلکه جنین سقط شده را نیز دارای احترام دانست و امر کرد که بر آن نماز خوانده شود.

جایگاه خانواده در غرب

امروز، ناظر به جایگاه خانواده در غرب متوجه می‌شود که خانواده نزد آنان از هم پاشیده و بسیار سست است. پدر و مادر نمی‌توانند بر فرزندان خود نه از نظر فکری و نه از نظر اخلاقی کنترل داشته باشند. پسر حق دارد که با هر که به هر جا برود و همینطور دختر اجازه دارد با هر که می‌خواهد نشست و برخاست داشته باشد و به نام آزادی و برخورداری از حقوق، با هر که می‌خواهد بخوابد، اما نتیجه چه بود؟ خانواده‌هایی از هم گسسته و فرزندی که خارج از ازدواج و بدون پدر و مادر به دنیا آمده‌اند بی‌آنکه سرپرست و محاسبه‌گری داشته باشند. چنانکه یکی از عقلا می‌گوید: اگر می‌خواهی به حقیقت آنها پی ببری به زندان‌ها و به بیمارستان‌ها و خانه‌های سالمندان برو. فرزندان، پدر و مادر خود را نمی‌شناسند مگر در جشن‌ها و مناسبت‌ها. بنابراین آنچه مشاهده می‌شود فروپاشی خانواده نزد غیر مسلمانان است.

جایگاهی که اسلام به زن در خانواده داده است

هنگامی که اسلام آمد، بیشترین توجه را به ترسیخ و پایدارسازی خانواده و محافظت از آن در برابر عوامل آسیب زننده و حفظ یکپارچگی خانواده نشان داد و به هر فرد خانواده نقشی مهم در زندگی اعطا کرد.

اسلام زن را - مادر باشد یا دختر و خواهر - گرامی داشته است. او را به عنوان مادر گرامی داشته است، چنانکه از ابوهریره - رضی الله عنه - روایت است که مردی به نزد رسول الله - صلی الله علیه وسلم - آمد و گفت: یا رسول الله، شایسته‌ترین مردم به همراهی نیکوی من چه کسی است؟ فرمود: «مادرت». گفت: سپس چه کسی؟ فرمود: «سپس مادرت». گفت: سپس چه کسی؟ فرمود: «سپس مادرت». گفت: «سپس پدرت». به روایت بخاری (۵۶۲۶) و مسلم (۲۵۴۸).

و او را به عنوان دختر گرامی داشته است؛ از ابوسعید خُدَری روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند:

«هرکه سه دختر یا سه خواهر یا دو دختر یا دو خواهر داشته باشد و به نیکی مصاحبت آنان را نماید و درباره آنان تقوای الله را رعایت کند، به بهشت وارد می‌شود». به روایت ابن حبان در صحیحش (۱۹۰ / ۲).

و او را در نقش همسر گرامی داشته است، چنانکه از عایشه - رضی الله عنها - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «بهترین شما، بهترین شما برای خانواده خود (همسر خود) است و من بهترین شما برای خانواده خود هستم». به روایت ترمذی (۳۸۹۵) و آن را حسن دانسته است.

اسلام حق زن را در میراث و دیگر موارد عطا کرده است و برای او در موارد پرشماری همانند مردان حقوقی قرار داده است. پیامبر - صلی الله علیه وسلم - می‌فرماید: «زنان، خواهران تنی مردان هستند». به روایت ابوداود در سنن (۲۳۶) از عایشه - رضی الله عنه - و آلبانی در صحیح ابی داود (۲۱۶) آن را صحیح دانسته است.

نقش افراد در خانواده مسلمان

اسلام درباره زن سفارش کرده است و به او حق انتخاب شوهر را داده است و بخش بزرگی از مسئولیت تربیت فرزندان را بر عهده او گذاشته است.

اسلام مسئولیت بزرگ تربیت فرزندان را بر عهده پدر و مادر گذاشته است. از عبدالله بن عمر - رضی الله عنهما - روایت است که او از پیامبر - صلی الله علیه وسلم - شنید که می‌فرمود: «همه شما مسئولید و هر یک از شما درباره زیردستانش بازخواست می‌شود؛ رهبر یا حاکم، مسئول است و درباره رعیت خود بازخواست می‌شود و مرد، مسئول خانواده‌اش است و درباره زیردستان خود بازخواست می‌شود و زن در خانه شوهرش مسئولیت دارد و او درباره رعیت خود پرسیده می‌شود و خدمتکار درباره مال سرور خود مسئول است و درباره آنچه مسئولش شده بازخواست خواهد شد». راوی می‌گوید: این‌ها را از رسول الله - صلی الله علیه وسلم - شنیدم. به روایت بخاری (۸۵۳) و مسلم (۱۸۲۹).

اسلام به ترسیخ بنیان گرامی‌داشت و احترام به پدران و مادران و رسیدگی به آنان و اطاعت امرشان تا وقتی که زنده‌اند، توجه ویژه‌ای دارد.

الله سبحانه و تعالی می‌فرماید:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا [اسراء: ۲۳]

(و پروردگار تو مقرر کرد که جز او را نپرستید و به پدر و مادر [خود] احسان کنید. اگر یکی از آن دو یا هر دو در کنار تو به پیری رسیدند به آنها [حتی] اوف مگو و به آنان پرخاش مکن و با آنها سخنی شایسته بگو).

اسلام آبرو و عفت و پاکی و نَسَب خانواده را حفظ کرده است و به ازدواج و منع از اختلاط بین مردان و زنان تشویق کرده است.

و برای هر یکی از افراد خانواده نقشی مهمی در نظر گرفته است. نقش پدران و مادران رعایت و تربیت اسلامی است و نقش فرزندان آن است که امرشان را بشنوند و اطاعت کنند و حقوق پدران و مادران را بر اساس محبت و بزرگداشت، حفظ کنند و بزرگترین شاهد این امر، یکپارچگی و استحکام خانواده‌های مسلمان است؛ چیزی که دشمنان نیز به آن اذعان دارند.

والله اعلم.